

چکیده

انجام وظایف و خدمات رسانی مناسب شهروندان به شهرداری‌ها نیازمند تأمین اعتبارات و منابع مالی است. وجوهی که دولت و شهرداری‌ها برای این کار اختصاص می‌دهند، در دو قالب مالیات و عوارض وصول می‌شود. از سال ۱۳۶۲ دولت در سیاست‌های مالی خود نسبت به شهرداری‌ها، حرکت به سوی استقلال مالی و خودکفایی شهرداری‌ها را آغاز کرد. در این راه می‌بایست هزینه خدمات رسانی شهرداری‌ها به شهروندان به وسیله خود شهروندان تأمین گردد، تا منابع دولتی در برنامه‌ها و طرح‌های زیربنایی مصرف شود.

این مقاله ضمن بررسی وظایف شهرداری‌ها، به ذکر هزینه‌های مختلف شهرداری‌ها و سهم آنها از اعتبارات - یا به عبارتی، به بررسی ساختار هزینه شهرداری‌ها - می‌پردازد.

بر اساس اطلاعات موجود، عوارض بر ساختمان‌ها و اراضی حدود ۴۶ درصد از درآمد شهرداری‌های کشور را تأمین کرده است و بدین ترتیب شهرداری‌ها وابستگی زیادی به این منبع درآمدی دارند. آمار نشان می‌دهد که هم میزان مطلق اعتبارات جاری شهرداری‌ها و هم سهم آن از کل اعتبارات شهرداری‌ها در طول دوره مورد بررسی رو به رشد بوده است؛ اما سهم جمع کل اعتبارات عمرانی شهرداری‌ها از کل اعتبارات، روندی کاهنده داشته است - اگر چه مقادیر اسمی آن در همه سال‌ها افزایش یافته است.

بررسی و تحلیل هزینه‌ها و اعتبارات شهرداری‌های کشور

(طی سال‌های ۷۹-۱۳۷۱ و ۶۶-۱۳۵۱)

ابراهیم جمشیدزاده
کارشناس ارشد شهرسازی
E-Mail: ziyazi@hotmail.com

مقدمه

کسب درآمد در شهرداری‌ها از اموری است که تأثیر عمده‌ای در ارائه خدمات شهری به شهروندان دارد. اگر شهرداری‌ها نتوانند درآمد کافی به دست آورند، نخواهند توانست تأسیسات ضروری را در شهر ایجاد و اداره کنند. در اکثر کشورهای جهان شهرداری‌ها متکی به عوارض و بهای خدماتی هستند که خود وضع می‌کنند و تشخیص می‌دهند و از شهروندان، بخش خصوصی و نهادهای دولتی و عمومی وصول می‌کنند. بسیاری از امور همچون تصویب بودجه و عوارض محلی شهرداری‌ها بر عهده شورای شهر است. از طرفی هم حساب درآمد و هزینه هر یک از شهرداری‌ها جداگانه به وسیله خود آنها نگهداری می‌شود و همچنین شهرداری‌ها عهده‌دار تعداد زیادی از خدمات محلی مورد نیاز ساکنان شهرها هستند. بدین ترتیب می‌توان گفت که شهرداری‌ها در ایران کامل‌ترین سازمان‌های محلی محسوب می‌شوند؛ ولی منبع درآمدی آنها و نوع هزینه کردشان براساس وظایف محدودی است که بر عهده دارند و با توجه به این وظایف قانونی فرایند گرفتن و به تصویب رساندن سازمان عوارض شهرداری‌های ایران، متفاوت از شهرداری‌های سایر کشورهاست. این مقاله ضمن بررسی وظایف شهرداری‌ها در جهت ارائه خدمات به شهروندان، به نوع هزینه‌های شهرداری‌ها و سهم آنها از اعتبارات شهرداری‌ها، و یا به عبارتی به بررسی ساختار هزینه شهرداری‌ها می‌پردازد.

بیشترین سهم هزینه شهرداری‌های کشور در دوره ۶۶-۱۳۵۰ مربوط به هزینه پرسنلی است، با ۶۲ درصد؛ و بعد از آن هزینه سرمایه‌ای قرار دارد، با ۲۵ درصد

منابع درآمدی شهرداری‌ها

سابقه تأسیس شهرداری در ایران، براساس قانون و در مقایسه با سایر کشورها، به بیش از ۹۰ سال می‌رسد و تقریباً مقارن است با آغاز نهضت مشروطیت، که با آن برای اولین بار نهادهای استبدادی جای خود را به نهادهای مردمی دادند. اولین قانون شهرداری در ایران در سال ۱۲۸۵ هجری شمسی در مجلس شورای ملی با عنوان قانون بلدیة تصویب گردید و از همان زمان سنگ بنای شهرداری‌های فعلی گذاشته شد. البته قانون شهرداری در طول زمان و حسب نظام‌های حاکم بر کشور به دگرگونی‌های بسیاری دچار گردید. قانون شهرداری در سال‌های ۱۳۰۹، ۱۳۲۷، ۱۳۳۱، ۱۳۳۴، ۱۳۴۵ و ۱۳۵۱ هجری شمسی - و در واقع، بارها - مورد اصلاح و تجدید نظر قرار گرفت و طی آن بیشتر اختیارات شهرداری‌ها و عوامل اعمال مدیریت شهری، از شهرداری منتزع شدند.

- در زمان حاضر شهرداری‌ها براساس قانون (ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها)، وظایف عمده زیر را بر عهده دارند:
- ۱- ایجاد خیابان‌ها، کوچه‌ها، میدان‌ها، باغ‌های عمومی، مجاری آب و توسعه معابر در حدود قوانین موضوعه.
  - ۲- تنظیف و نگاهداری و تسطیح معابر و انهار عمومی و مجاری آب‌ها و قاضلاب و تنقیه قنوات مربوط به شهر.
  - ۳- آزادسازی معابر و اماکن از دکه‌های منصوب قبل.
  - ۴- تأمین محل‌هایی برای تخلیه زباله و نخاله و فضولات ساختمانی و مواد رسوبی فاضلاب‌ها و نظایر آن.
  - ۵- ایجاد غسلخانه و گورستان و تهیه وسایل حمل اموات.
  - ۶- اتخاذ تدابیری برای حفاظت شهرها از خطر سیل و حریق و جز آن.
  - ۷- تهیه و تعیین میدان‌های عمومی برای خرید و فروش اوراق و توقف وسایط نقلیه و نظایر آنها.
  - ۸- احداث کشتارگاه و میدان‌ها و پارک‌ها و توالت‌های عمومی.
  - ۹- ساختن خیابان‌ها و آسفالت کردن سواره‌روها و پیاده‌روها و جز اینها.
  - ۱۰- سایر وظایف مذکور در مواد ۶۸، ۸۴، ۸۵، ۹۶، ۹۹، ۱۰۳، ۱۱۰، ۱۱۱ قانون شهرداری‌ها.
- انجام این وظایف و ارائه خدمات بهتر نیاز به تأمین اعتبار و منابع مالی مناسب دارد. جوهری که دولت و شهرداری‌ها برای تأمین هزینه وظایف مذکور دریافت می‌کنند، تحت دو عنوان مالیات و عوارض وصول می‌شود. مالیات عبارت از جوهری است که بر حسب درآمد اشخاص حقیقی یا حقوقی، برای تأمین هزینه‌های دولت دریافت می‌گردد و میزان آن براساس قانون تعیین می‌شود. عوارض جوهری است که نوع و میزان آن مستند به قوانین موضوعه،

به تصویب مرجع قانونی می‌رسد و عمدتاً به وسیله حکومت‌های محلی دریافت می‌شود. به عبارتی، در پی هر نوع فعالیتی که باعث ایجاد عارضه شود، می‌بایست مبلغی برای رفع عارضه پرداخت گردد. منبع عوارض عبارت است از ملک، اموال، کالا، خدمات، حقوق و جز اینها، که برابر تعرفه اعمال می‌شود.

براساس قانون بودجه سال ۱۳۶۲ سیاست ملی در مورد شهرداری‌ها، حرکت به سمت خودکفایی است، به نحوی که حتی الامکان هزینه اداره امور شهر به وسیله شهروندان پرداخت و تأمین گردد. به دولت نیز این فرصت داده شود تا درآمدهای عمومی را ترجیحاً در جهت توسعه و پیشبرد برنامه‌های زیربنایی مصرف کند. این اعتقاد نیز وجود دارد که چنانچه منابع گوناگون درآمدهای شهرداری‌ها و راه‌های برخورد اصولی و قانونی با نحوه وصول آنها مورد شناسایی و اقدام قرار گیرد، شهرداری‌ها خواهند توانست با اتکا به منابع مذکور حتی المقدور خودکفا گردند و حداقل در جهت انجام امور جاری خود نیاز کمتری به کمک‌های مالی دولت داشته باشند. بنابراین آشنایی با منابع کسب درآمدی شهرداری‌ها و مقایسه آن در سال‌های مختلف برای شهرداری‌های کشور در جهت تأمین اعتبار هزینه‌ها مؤثر خواهد بود.

در آیین نامه مالی شهرداری‌ها مصوب ۱۳۴۶/۴/۱۲ درآمدهای شهرداری به شش طبقه به شرح زیر تقسیم می‌شود:

۱- درآمدهای ناشی از عوارض عمومی (درآمدهای مستمر)

۲- درآمدهای ناشی از عوارض اختصاصی

۳- بهای خدمات و درآمدهای مؤسسات انتفاعی شهرداری

۴- درآمدهای حاصل از وجوه و اموال شهرداری

۵- کمک‌های اعطایی دولت و سازمان‌های دولتی

۶- اعانات و کمک‌های اهدایی اشخاص و سازمان‌های خصوصی و اموال و دارایی‌هایی که به طور اتفاقی، یا به موجب قانون، به شهرداری تعلق می‌گیرد.

اما در دستورالعمل‌های ابلاغی از طرف وزارت کشور، منابع درآمدی شهرداری‌ها دستخوش تغییراتی شده و براساس آن درآمد شهرداری‌های کشور براساس کدهای ۹ گانه درآمدی به شرح زیر طبقه‌بندی گردیده است (۱):

۱- سهمیه شهرداری از پرداخت‌های وزارت کشور

۲- عوارض توأم با مالیات وصولی در محل

۳- عوارض بر ساختمان‌ها و اراضی

۴- عوارض بر ارتباطات و حمل و نقل

۵- عوارض بر پروانه‌ها، کسب، فروش و تفریحات

۶- درآمدهای حاصل از فروش شهرداری و وصولی در مقابل خدمات

۷- درآمد تأسیسات شهرداری و جرایم و تخلفات

۸- درآمد حاصل از وجوه و اموال شهرداری

۹- کمک‌های بلاعوض، هدایا، وام و استفاده از موجودی‌های دوره قبل.

براساس اطلاعات جدول شماره ۱، عوارض بر ساختمان‌ها و اراضی (شامل عوارض نوسازی، عوارض بر ساختمان‌ها و اراضی - در سطح شهر، عوارض بر پروانه‌های ساختمانی، عوارض بر تراکم و تفکیک اراضی، عوارض حذف پارکینگ، عوارض بر بالکن و پیش‌آمدگی، عوارض بر معاملات غیرمتقول، عوارض قطع اشجار، ۸۰ درصد عوارض و درآمدهای وصولی و عوارض حق تشریف)، مهم‌ترین منبع درآمدی شهرداری‌های کشور است، به گونه‌ای که حدود ۴۶ درصد درآمد شهرداری‌های کشور در سال‌های ۸۰-۱۳۷۶ از این ردیف تأمین شده است. بنابراین شهرداری‌ها برای هزینه کرد اعتبارات‌شان وابستگی زیادی به این منبع درآمد پیدا کرده‌اند.

هزینه شهرداری‌ها

فهرست هزینه‌های شهرداری‌ها به تقلید از طبقه‌بندی‌ای که در بودجه کل کشور به عمل آمده است، به چهار فصل و ۲۰ ماده طبقه‌بندی می‌شود:

۱۰۰۰- فصل اول: هزینه‌های پرسنلی

۱۰۱۰- ماده ۱- حقوق و دستمزد

۱۰۲۰- ماده ۲- مزایا و کمک‌ها

۲۰۰۰- فصل دوم- هزینه‌های اداری

جدول شماره ۱- بودجه شهرداری‌های کشور براساس کدهای اصلی درآمدی، طی سال‌های ۸۰-۱۳۷۶

کد درآمد	عنوان درآمد	۱۳۷۶		۱۳۷۷		۱۳۷۸		۱۳۷۹		سال
		تعداد بودجه (میلیون ریال)	سهم بودجه (درصد)	تعداد بودجه (میلیون ریال)	سهم بودجه (درصد)	تعداد بودجه (میلیون ریال)	سهم بودجه (درصد)	تعداد بودجه (میلیون ریال)	سهم بودجه (درصد)	
۱۰	سهمیه شهرداری از پرداخت‌های وزارت کشور	۲۱۴۹۷	۰.۸۱	۲۲۸۷۶	۰.۷۰	۲۲۵۲۳	۰.۶۴	۵۵۹۹۳	۰.۷۰	۱۳۷۶
۲۰	عوارض توأم با مالیات وصولی در محل	۶۶۷۳۱	۱.۷۱	۷۲۰۵۱	۱.۵۴	۱۱۷۹۳۸	۲.۲۰	۱۲۲۲۲۴	۱.۷۹	۱۳۷۷
۳۰	عوارض بر ساختمان‌ها و اراضی	۱۸۲۵۰۵۰	۴۶.۷۷	۲۱۶۹۵۲۸	۴۶.۲۴	۲۲۸۷۰۹۸	۴۶.۲۴	۲۷۰۲۸۳۳	۴۶.۲۳	۱۳۷۸
۴۰	عوارض بر ارتباطات و حمل‌ونقل	۱۲۸۸۹۷	۳.۵۶	۱۵۶۹۹۳	۳.۳۶	۱۷۱۱۷۰	۳.۱۹	۲۲۷۹۳۴	۳.۱۹	۱۳۷۹
۵۰	عوارض بر پروانه‌ها، کسب، فروش و تعریحات	۵۵۷۱۷۸	۱۴.۲۸	۷۲۳۶۴۴	۱۵.۹۲	۸۸۱۳۷۶	۱۶.۲۲	۱۰۷۸۲۹۱	۱۶.۵۱	۱۳۸۰
۶۰	درآمدهای حاصل از فروش شهرداری و وصولی در مقابل خدمات	۵۸۷۰۹۳	۱۵.۰۵	۶۵۲۴۱۲	۱۴.۰۱	۸۱۸۶۴۷	۱۵.۳۵	۱۵۷۹۶۸۸	۱۹.۸۰	۱۳۸۱
۷۰	درآمد تأسیسات شهرداری و جرایم و تخلفات	۴۶۰۴۱۹	۱۱.۸۰	۵۲۳۹۶۰	۱۱.۴۳	۶۲۰۹۸۹	۱۱.۷۶	۸۶۴۹۲۴	۱۰.۸۴	۱۳۸۲
۸۰	درآمد حاصل از وجوه و اموال شهرداری	۴۵۶۶۸	۱.۱۷	۳۷۷۱۱	۱.۰۲	۶۱۶۷۲	۱.۱۵	۱۱۶۶۳۶	۱.۴۶	۱۳۸۳
۹۰	کمک‌های بلاعوض، هدایا، وام و استفاده از موجودی‌های دوره قبل	۱۸۹۵۴۲	۴.۸۶	۲۶۰۳۴۷	۵.۵۷	۱۶۲۳۳۹	۳.۰۶	۲۰۷۷۵۲	۲.۶۰	۱۳۸۴
۵۰۰		۳۹۰۲۰۷۶	۱۰۰	۴۶۷۱۵۱۱	۱۰۰	۵۲۳۲۵۱	۱۰۰	۷۱۷۳۲۴۴	۱۰۰	۱۳۸۵

مآخذ: جمشیدزاده، ابراهیم؛ بررسی و تحلیل منابع درآمدی شهرداری‌های کشور طی سال‌های ۸۰-۱۳۷۶

- ۲۰۳- ماده ۳- هزینه سفر، مأموریت، حمل‌ونقل و ارتباطات
- ۲۰۴- ماده ۴- اجاره و کرایه
- ۲۰۵- ماده ۵- خدمات قراردادی
- ۲۰۶- ماده ۶- سوخت، برق و آب
- ۲۰۷- ماده ۷- مواد و لوازم مصرف‌شدنی
- ۲۰۸- ماده ۸- هزینه‌های سری
- ۳۰۰- فصل سوم: هزینه‌های سرمایه‌ای
- ۳۰۹- ماده ۹- مطالعه برای ایجاد ساختمان و تأسیسات
- ۳۱۰- ماده ۱۰- خرید ساختمان و زمین و حقوق انتقالی
- ۳۱۱- ماده ۱۱- ساختمان
- ۳۱۲- ماده ۱۲- ماشین‌آلات و تجهیزات عمده
- ۳۱۳- ماده ۱۳- سایر کالاهای مصرف‌نشده
- ۳۱۴- ماده ۱۴- خرید مصالح و لوازم ساختمانی و تأسیساتی
- ۳۱۵- ماده ۱۵- وام یا مشارکت سرمایه
- ۴۰۰- فصل چهارم: پرداخت‌های انتقالی
- ۴۱۶- ماده ۱۶- کمک و اعانه بخش عمومی
- ۴۱۷- ماده ۱۷- کمک و اعانه بخش خصوصی
- ۴۱۸- ماده ۱۸- بازپرداخت اصل و بهره وام‌ها
- ۴۱۹- ماده ۱۹- پرداخت‌های انتقالی به کارکنان
- ۴۲۰- ماده ۲۰- دیون

براساس تقسیم‌بندی مذکور، مبالغ و ترکیب هزینه شهرداری‌های کشور طی سال‌های ۶۶-۱۳۵۰ در جدول شماره ۲ نشان داده شده است.

براساس اطلاعات جدول شماره ۲، بیشترین سهم هزینه شهرداری‌های کشور در دوره ۶۶-۱۳۵۰ مربوط به هزینه پرسنلی است، با ۶۲ درصد؛ و بعد از آن هزینه سرمایه‌ای قرار دارد، با ۲۵ درصد. رشد هزینه شهرداری‌های کشور طی سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۶ زیاد بوده است.

جدول شماره ۳ سهم هر بخش از هزینه شهرداری های کشور را در سال های مختلف نشان می دهد. با توجه به اطلاعات جدول مذکور، سهم هزینه پرسنلی در شهرداری های کشور از سایر هزینه ها بیشتر است. این بدان معناست که نیروی انسانی بیشترین بار هزینه ای را در شهرداری های کشور دارد. روند رو به رشد هزینه پرسنلی شهرداری ها تا سال

جدول شماره ۲- انواع هزینه شهرداری های کشور طی سال های ۶۶-۱۳۵۰ (۲)

سال	هزینه (میلیون ریال)			
	پرسنلی	اجاری	سرمایه ای	برق و آب و گاز و تلفنی
۱۳۵۰	۹۵۰۸	۱۰۲۸	۲۵۳۸	۲۴۰۹
۱۳۵۱	۱۰۸۵۲	۱۳۳۱	۴۱۳۴	۲۵۸۶
۱۳۵۲	۱۳۲۲۶	۱۴۶۶	۵۳۱۶	۲۴۲۴
۱۳۵۳	۱۷۴۲۰	۲۲۲۱	۷۳۹۸	۲۲۰۸
۱۳۵۴	۲۱۵۹۰	۲۲۶۴	۱۰۲۰۲	۲۲۳۶
۱۳۵۵	۲۸۸۵۹	۳۰۱۲	۱۲۶۳۸	۴۴۴۶
۱۳۵۶	۱۴۱۳۰	۳۴۲۲	۱۵۴۱۱	۵۵۵۶
۱۳۵۹	۳۱۴۳۱	۲۲۷۵	۱۳۸۰۸	۸۰۸۱
۱۳۶۰	۶۳۹۳۴	۴۱۸۴	۱۶۵۶۸	۶۹۴۹
۱۳۶۱	۷۵۰۷۳	۵۵۹۳	۱۹۷۲۸	۳۰۲۰
۱۳۶۲	۸۰۰۴۷	۶۱۳۰	۲۴۴۷۴	۲۴۴۰
۱۳۶۳	۱۰۵۶۰۲	۹۵۰۱	۲۹۷۸۹	۳۴۸۱
۱۳۶۴	۱۱۸۰۴۶	۹۶۹۱	۳۷۸۷۹	۴۰۴۴
۱۳۶۵	۵۹۴۸۱	۱۳۷۰۷	۴۹۵۴۲	۸۳۶۸
۱۳۶۶	۸۹۳۳۰	۱۷۱۲۶	۵۶۹۰۱	۹۸۹۲
جمع	۷۲۸۷۲۹	۸۲۹۵۱	۳۰۵۳۲۶	۶۸۰۴۰
نسبت (درصد)	۶۱/۸۲	۶/۹۴	۲۵/۵۵	۵/۶۹

(توضیح: اطلاعات مربوط به هزینه سال های ۱۳۵۷ و ۱۳۵۸ در دست نبوده است.)

۱۳۵۴ ادامه داشته و از سال ۱۳۵۵ روند نزولی پیدا کرده است. در طی سال های ۶۲-۱۳۶۰ مجدداً روند رو به رشد هزینه پرسنلی شروع شده و اما از سال ۱۳۶۳ تا ۱۳۶۶ این روند به شکل نزولی ادامه یافته است.

بررسی هزینه شهرداری ها بر اساس بودجه برنامه ای

فرایند بررسی هزینه شهرداری ها با توجه به روش بودجه بندی شهرداری ها بر اساس تفکیک وظایف و برنامه ها و فعالیت های شهرداری ها نیز قابل بررسی است. بر همین اساس، بودجه شهرداری ها در قالب بودجه برنامه ای طبقه بندی گردیده، و وظایف شهرداری ها نیز بر اساس نوع هزینه اجرای هر یک از آنها طبقه بندی شده است. به عبارتی، هر نوع هزینه شهرداری در قالب نوعی سرمایه گذاری شهری تلقی گردیده و از پیش برای آن برنامه خاصی تعریف شده است. با این توصیف، اعتبارات شهرداری ها خود نوعی منبع مالی برای انجام امور سرمایه گذاری تلقی می شود.

جدول شماره ۳- سهم انواع هزینه‌های شهرداری‌های کشور طی سال‌های ۶۶-۱۳۵۰

سهم هزینه (درصد)	پرستلی	اداری	سرمایه‌ای	پرداخت‌های انتقالی
۱۳۵۰	۵۷/۶۵	۶/۲۹	۲۱/۲۵	۱۴/۶۱
۱۳۵۱	۵۷/۴۴	۶/۹۹	۲۱/۸۸	۱۳/۶۹
۱۳۵۲	۵۸/۶۶	۶/۵۴	۲۳/۷۰	۱۰/۸۱
۱۳۵۳	۵۹/۸۲	۷/۵۴	۲۵/۱۲	۷/۵۰
۱۳۵۴	۵۹/۲۹	۶/۲۴	۲۸/۱۱	۶/۱۶
۱۳۵۵	۵۸/۹۵	۶/۱۵	۲۵/۸۳	۹/۰۸
۱۳۵۶	۳۶/۶۸	۸/۸۸	۴۰/۰۱	۱۴/۴۲
۱۳۵۹	۵۶/۵۴	۴/۰۹	۲۴/۸۴	۱۴/۵۲
۱۳۶۰	۶۹/۷۷	۴/۵۷	۱۸/۰۸	۷/۵۸
۱۳۶۱	۷۲/۵۹	۵/۴۱	۱۹/۰۸	۲/۹۲
۱۳۶۲	۷۲/۱۲	۵/۵۲	۲۰/۲۵	۲/۱۱
۱۳۶۳	۷۱/۱۷	۶/۴۰	۲۰/۰۸	۲/۳۵
۱۳۶۴	۶۹/۵۸	۵/۷۱	۲۲/۳۳	۲/۳۸
۱۳۶۵	۴۵/۳۷	۱۰/۴۶	۲۷/۷۹	۶/۳۸
۱۳۶۶	۵۱/۵۶	۹/۸۹	۳۲/۸۴	۵/۷۱
جمع	۶۱/۸۲	۶/۹۴	۲۵/۵۵	۵/۶۹

در این طبقه بندی مهم ترین اقلام تشکیل دهنده اعتبارات شهرداری‌ها به شرحی که در پی می‌آید، و براساس برنامه‌ها و فعالیت‌ها طبقه بندی شده‌اند. این طبقه بندی با توجه به کیفیت فعالیت‌ها و وظایف شهرداری، به نحوی صورت می‌گیرد که هزینه اجرای هر یک از فعالیت‌های شهرداری را در عناوین شناخته شده بودجه، قابل برآورد سازد. بدین ترتیب اعتبارات شهرداری‌ها به اعتبارات عمومی و اعتبارات سازمان‌های وابسته به شهرداری‌ها تقسیم می‌شوند و اعتبارات عمومی را نیز می‌توان به سه وظیفه خدمات اداری، خدمات شهری و عمران شهری تقسیم کرد.

- ۱- وظیفه خدمات اداری، که در برگیرنده فعالیت‌های اداری شهرداری است و ده زیر بخش را به شرح زیر در برمی‌گیرد:
  - ۱- انتخابات و اداره امور شورای اسلامی شهرها
  - ۲- اداره امور دفتر شهردار و معاونان و مشاوران
  - ۳- حراست و روابط عمومی
  - ۴- ارزشیابی، بازرسی و رسیدگی به شکایات
  - ۵- خدمات اداری (کارگزینی، دبیرخانه، بایگانی)
  - ۶- خدمات مالی (حسابداری و اموال وصول درآمد، ممیزی و وصول درآمد نوسازی و کارپردازی)
  - ۷- برنامه ریزی، تشکیلات و روش‌ها و آموزش
  - ۸- امور حقوقی و املاک
  - ۹- نظارت و کنترل (اجرائیات، رفع سد معبر و پلیس ساختمان)
  - ۱۰- خدمات کامپیوتری و خرید تجهیزات.

۲- وظیفه خدمات شهری، در برگیرنده فعالیت‌هایی است که مستقیماً منجر به ارائه خدمت به شهروندان می‌شود؛ شامل:

- ۱- برنامه رفت و روب و نظافت شهر
  - الف - رفت و روب و نظافت شهر
  - ب - جمع‌آوری و دفع زباله
  - ج - دفع حیوانات مزاحم.
- ۲- برنامه نگهداری و بهبود محیط شهری
  - الف - اداره امور کشتارگاه‌ها
  - ب - اداره امور گورستان‌ها
  - ج - اداره امور پارک‌ها و فضای سبز (نگهداری پارک‌ها و فضای سبز، نگهداری میدان‌ها)
  - د - پلاک کوبی و نام گذاری معابر.
- ۳- امور آتش نشانی و خدمات ایمنی و حفاظت شهر
  - الف - جلوگیری از وقوع حریق و اطفای آن
  - ب - رفع خطر از ساختمان‌های شکننده و کهنه و مزاحم
  - ج - نگهداری و لایروبی مسیل‌ها
  - د - هدایت آب‌های سطحی
  - ه - نگهداری و مراقبت از شبکه فاضلاب‌ها.
- ۴- برنامه بهبود ترافیک شهری
  - الف - ترافیک شهری (مطالعات و مدیریت سیستم حمل و نقل ترافیک)
  - ب - اداره امور پارکینگ‌ها و پارکومترها.
  - ۵- برنامه حمل و نقل شهری
    - الف - اتوبوس رانی و مینی بوس رانی

هم میزان اسمی اعتبارات جاری شهرداری‌ها و هم سهم آن از کل اعتبارات شهرداری‌ها در طول دوره مورد بررسی رو به رشد بوده است.

ب - تاکسی رانی

ج - اداره امور حمل و نقل زیرزمینی .

۶- برنامه خدمات اجتماعی

الف - اداره امور هتل ها و رستوران های وابسته به شهرداری

ب - نگهداری مجتمع های تفریحی وابسته به شهرداری

ج - کمک در امور ورزشی ، تفریحات سالم و نظارت بر امور سینماها .

۷- برنامه توزیع آب آشامیدنی

الف - نگهداری شبکه آب شهر

ب - واگذاری انشعابات جدید

ج - تعیین و وصول آب بهای مشترکان .

۸- برنامه شهرسازی و نظارت بر توسعه و عمران شهر

الف - صدور پروانه های ساختمانی مسکونی ، تجاری ، و جز آن

ب - رسیدگی به نقشه های تفکیکی و صدور اجازه تفکیک

ج - سایر امور مربوط به برنامه شهرسازی و نظارت بر توسعه عمران شهرها .

سهم اعتبارات عمرانی

شهرداری ها از کل اعتبارات ، روندی

کاهنده داشته است .

۳- وظیفه عمران شهری ، شامل :

۱- برنامه برنامه ریزی شهری

۲- برنامه هدایت و دفع آب های سطحی داخل شهری

۳- برنامه حمل و نقل و بهبود عبور و مرور شهری

۴- برنامه ایجاد تأسیسات حفاظتی شهرها

۵- برنامه بهبود محیط شهری

۶- برنامه ایجاد اماکن و فضاها ی ورزشی ، فرهنگی و توریستی

۷- برنامه ایجاد سایر تأسیسات و تسهیلات شهری

۸- برنامه ایجاد تأسیسات درآمدزا .

البته می بایست اعتبارات برخی از سازمان های وابسته به شهرداری ها را نیز به اعتبارات مذکور اضافه کرد (۳)

بررسی اعتبارات شهرداری های کشور در سال های ۱۳۷۹-۱۳۷۱

همان طور که پیش تر بیان شد ، اعتبارات شهرداری های کشور به دو بخش اعتبارات عمومی و اعتبارات سازمان ها و مؤسسات وابسته تقسیم می شود . اعتبارات عمومی ، خود به سه قسمت وظیفه خدمات اداری ، وظیفه خدمات شهری و وظیفه عمران شهری تقسیم می گردد . دو وظیفه خدمات اداری و وظیفه خدمات شهری از محل اعتبارات جاری ، و وظیفه عمران شهری از محل اعتبارات عمرانی تأمین مالی می گردد .

اعتبارات سازمان ها و مؤسسات وابسته نیز به هزینه های مربوط به برخی سازمان ها - همانند سازمان آب ، سازمان آتش نشانی ، سازمان کورستان ، سازمان خدمات موتوری ، سازمان توسعه و عمران و از این دست - اختصاص می یابد . جمع کل اعتبارات شهرداری از جمع اعتبارات عمومی و اعتبارات سازمان های وابسته با کسر ارقام تکراری به دست می آید .

بررسی سهم اعتبارات شهرداری های کشور در سال های مختلف

بر اساس جداول شماره ۴ و ۵ ، جمع کل اعتبارات شهرداری های کشور در سال ۱۳۷۱ معادل ۹۹۴/۶۹ میلیارد ریال بوده است . حدود ۴۳/۸۲ درصد از کل اعتبارات از نوع اعتبارات جاری و بقیه آن از محل اعتبارات عمرانی بوده است . سهم اعتبارات سازمان ها و مؤسسات وابسته به اعتبارات عمومی از کل اعتبارات شهرداری ها به ترتیب ۸/۰۲ درصد و ۹۲/۶۶ درصد بوده است (شامل وظیفه خدمات اداری با ۱۰/۴۸ درصد ، وظیفه خدمات شهری با ۲۸/۶۲ درصد ، و وظیفه عمران شهری با ۵۳/۵۶ درصد) . با نگاهی ریزتر به اقلام تشکیل دهنده اعتبارات ، می توان دریافت که برنامه بهبود عبور و مرور شهرها با ۲۱/۶۸ درصد ، و برنامه برنامه ریزی توسعه شهری با ۸/۴۷ درصد ، از مهم ترین عناصر تشکیل دهنده اعتبارات شهرداری ها در سال ۱۳۷۱ هستند .

اما جمع کل اعتبارات شهرداری های کشور در سال ۱۳۷۲ نشان از رشدی ۵۵ درصدی نسبت به سال قبل داشته

جدول شماره ۴- مجموع اعتبارات شهرداری های کشور به تفکیک جاری و عمرانی، طی سال های ۷۹-۱۳۷۱

(ارقام به میلیون ریال)

سال		عنوان اعتبارات						
۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
۲۷۷۶	۲۲۳۰	۸۲۷۰	۹۶۸۸	۱۴۵۲۶	۱۴۰۶۰	۱۵۸۶۱	۱۸۱۶۹	اعتبارات جاری فعالیت نوسازی از محل ۱۰ درصد نوسازی
۰	۰	۱۶۸۲	۲۳۰۵	۶۹۷	۱۹۱۷	۶۷۱۰	۷۵۰	اعتبارات جاری فعالیت نوسازی از محل اعتبار عمومی
۹۹۴۳۸	۲۸۷۴۳۲	۱۸۱۷۳۶	۳۱۳۳۱۰	۷۹۲۲۲۷	۸۷۱۶۲۴	۱۴۲۲۴۳۵	۱۷۶۹۵۱۸	بقیه اعتبارات اداری
۱۰۴۲۱۹	۲۸۹۶۶۲	۱۹۱۴۸۸	۲۲۷۲۰۲	۸۰۸۲۶۰	۸۷۷۶۰۱	۱۴۶۵۰۸۶	۱۷۸۸۳۳۷	جمع اعتبارات و وظیفه خدمات شهری
۳۸۴۴۴۹	۲۲۷۶۵۵	۳۱۱۱۸۱	۷۵۸۶۹۲	۲۸۷۰۲۱	۱۱۵۳۳۹	۱۱۱۳۲۵۷	۱۳۳۱۴۰۰	وظیفه خدمات شهری
۵۲۳۸۰۷	۸۲۹۱۸۲	۸۸۹۷۹۱	۱۵۳۷۵۱۶	۲۴۰۵۹۱۶	۲۶۰۳۷۷۱	۳۸۱۰۴۰۹	۳۳۹۷۳۹۱	وظیفه عمرانی شهری
۸۴۲۰۱	۱۰۰۱۴۵۶	۹۸۶۱۶	۲۰۳۹۹۲	۴۹۷۸۹۶	۴۱۴۰۹۸	۴۵۵۴۵۵	۶۶۰۲۱۹	برنامه برنامه ریزی شهری
۱۶۱۶۷	۴۸۵۹۰	۵۱۲۷۱	۶۱۸۹۰	۸۵۶۸۰	۱۱۰۵۷۹	۱۲۰۵۸۷	۱۴۸۰۱۱	برنامه هدایت و دفع آب های سطحی داخل شهری
۲۱۵۶۸۲	۳۲۴۱۳۱	۴۰۹۱۹۸	۷۱۴۶۴۳	۱۰۶۸۹۷۴	۱۰۹۶۰۴۵	۱۲۷۰۴۳۳	۲۴۸۵۴۶۰	برنامه بهبود عبور و مرور شهرها
۱۶۸۲۷	۶۶۵۶	۷۶۹۴	۰	۰	۰	۰	۰	برنامه ایجاد توسعه تأسیسات آب آشامیدنی
۵۰۴۸۸	۲۸۲۰۹	۳۶۵۶۹	۸۷۳۳۱	۱۱۷۱۸۲	۸۷۳۳۱	۸۷۳۳۱	۱۳۲۵۷۵	برنامه ایجاد و توسعه تأسیسات حفاظتی شهری
۶۱۳۳۱	۱۱۸۷۰۷	۱۳۱۹۹۹	۱۹۸۴۳	۲۲۳۸۸۲	۳۵۲۳۵۶	۳۶۶۸۲۷	۴۹۳۳۵۲	برنامه بهبود محیط شهری
۴۶۸۴۹	۵۰۷۴۱	۶۲۱۸۶	۵۱۴۵۲	۱۱۵۸۶۸	۱۴۷۸۲۲	۹۷۷۳۳	۲۴۶۵۲۹	برنامه ایجاد اماکن ورزشی، تفریحی و فرهنگی
۴۱۲۷۱	۱۴۰۹۳۳	۱۰۰۲۵۷	۲۱۱۷۰۱	۲۸۸۱۱۴	۴۱۹۹۷۶	۴۰۳۱۸۴	۵۸۱۲۱۵	برنامه ایجاد سایر تأسیسات و تسهیلات شهری
۹۲۱۶۶۹	۱۴۶۹۶۹۹	۱۲۹۲۴۶۱	۲۶۲۴۵۱۷	۲۹۰۲۰۷۷	۳۶۷۱۵۱۱	۵۲۳۷۵۱	۷۹۹۷۳۳۷	جمع اعتبارات عمومی
۷۹۷۲۷	۱۶۲۴۱۰	۱۷۳۶۷۵	۵۶۷۷۵	۱۳۶۲۲۴۶	۱۵۲۸۵۵۵	۱۸۱۲۴۴۲	۲۷۰۳۱۱۶	جمع اعتبارات سازمان های وابسته
۶۷۲۳	۰	۴۵۳۰	۰	۱۵۳۳۹۱	۲۶۰۹۸۸	۲۱۴۴۴۲	۳۱۷۲۷۱	کسر می شود (ارقامی که دو بار منظور شده اند)
۰	۰	۰	۰	۰	۱۳۷۷۲	۷۵۴۰	۳۰۶۴	اعتبارات تخصیصی از محل دریافتی از سایر مؤسسات
۹۹۳۶۹۷	۱۵۳۹۱۸۳	۱۶۶۴۶۰۵	۳۰۳۷۸۲۷	۳۹۰۱۷۰۷	۵۸۳۶۶۱۸	۶۹۹۶۹۹۱	۱۰۳۸۶۱۶۶	جمع کل اعتبارات شهرداری

مأخذ: گروه خدمات ایامانی، دفتر برنامه ریزی عمرانی وزارت کشور، اطلاعات مربوط به خلاصه بودجه شهرداری های کشور، سال های ۱۳۸۰-۱۳۷۱.
* اختلاف احتمالی در سرجمع ها ناشی از گرد کردن اعداد است.

است. حدود ۳۹/۶۶ درصد از کل اعتبارات از محل اعتبارات جاری و بقیه آن از محل اعتبارات عمرانی تأمین شده است. سهم اعتبارات سازمان ها و مؤسسات وابسته نیز به ۱۵/۵۵ درصد افزایش یافته است (به تفکیک وظیفه خدمات اداری با ۱۸/۸۲ درصد، وظیفه خدمات شهری با ۱۴/۷۹ درصد، و وظیفه عمران شهری با ۵۵/۱۷ درصد). در این مورد نیز می توان دریافت که برنامه بهبود عبور و مرور شهرها با ۲۴/۳۱ درصد، برنامه بهبود محیط شهری با ۷/۷۱ درصد، و برنامه برنامه ریزی شهری با ۶/۶ درصد از مهم ترین عناصر تشکیل دهنده اعتبارات شهرداری ها بوده اند.

در حالی که میزان اعتبارات شهرداری ها در سال ۷۳ نسبت به سال ۷۲ رشد چندانی نداشته، ۴۲/۳۴ درصد از کل اعتبارات، از محل اعتبارات جاری تأمین گردیده و ۵۷/۶۶ درصد بقیه از محل اعتبارات عمرانی تأمین مالی شده است. ۸۹/۷۱ درصد از کل اعتبارات شهرداری ها به اعتبارات عمومی (وظیفه خدمات اداری ۱۱/۵۱ درصد، وظیفه خدمات شهری ۲۴/۷۲ درصد، و وظیفه عمران شهری ۵۳/۴۹ درصد) اختصاص یافته است و ۱۰/۴۴ درصد آن به اعتبارات سازمان ها، مهم ترین عناصر تشکیل دهنده اعتبارات شهرداری ها در سال ۱۳۷۳ نیز مشابه سال قبل بوده است.

اعتبارات کل شهرداری ها در سال ۱۳۷۵ نسبت به سال ۷۳، نشان از رشد ۸۲ درصدی دارد. آمارهای سال ۱۳۷۴ موجود نیست). در سال مذکور، حدود ۴۴/۲ درصد از کل اعتبارات از محل

اعتبارات جاری تأمین گردیده است و بقیه آن از محل اعتبارات عمرانی. سهم اعتبارات سازمان ها و مؤسسات وابسته از کل اعتبارات به ۱۸/۶۹ درصد رسیده است (به تفکیک وظیفه خدمات اداری با ۱۰/۷۷ درصد، وظیفه خدمات شهری با ۲۷/۹۷ درصد، و وظیفه عمران شهری با ۵۰/۶۲ درصد). در سال برنامه بهبود عبور و مرور شهرها با ۲۳/۵۳ درصد، برنامه برنامه ریزی شهری با ۶/۷۲ درصد، و برنامه بهبود محیط شهری با ۶/۵۳ درصد از مهم ترین عناصر تشکیل دهنده اعتبارات شهرداری ها بوده اند.

میزان اعتبارات شهرداری های کشور در سال ۱۳۷۶ در مقایسه با سال ۱۳۷۵ حدود ۶۲ درصد رشد داشته است. از کل اعتبارات حدود ۴۴ درصد از محل اعتبارات جاری و ۵۶/۲۰ درصد بقیه از محل اعتبارات عمرانی تأمین گردیده

در سال ۱۳۷۸ برای اولین بار در دوره مورد بررسی، سهم اعتبارات عمرانی به کمتر از ۵۰ درصد کاهش یافته است.

با تفکیک وظیفه خدمات اداری با ۱۷/۲۲ درصد، وظیفه خدمات شهری با ۱۳/۵۹ درصد و وظیفه عمران شهری با ۴۶/۱۹ درصد است. ناگفته نماند که مهم‌ترین عناصر تشکیل دهنده اعتبارات شهرداری‌ها در این سال نیز مشابه سال قبل است.

جمع کل اعتبارات شهرداری

نمودار شماره ۱ - مقایسه اعتبارات شهرداری‌های کشور، طی سال‌های ۱۳۷۱-۷۹

در مورد روند حرکتی مقادیر اسمی، هم از جدول شماره ۴ و هم از نمودار شماره یک کاملاً مشخص است که این روند دائماً صعودی بوده و جمع کل اعتبارات شهرداری با نرخ رشد متوسط ۳۴ درصد در سال از ۹۹۴/۶۹ میلیارد ریال در سال ۷۱ به ۱۰۳۸۶/۱۶ میلیارد ریال در سال ۷۹ رسیده است. روند تغییرات سهم اعتبارات جاری و عمرانی به خوبی نشان می‌دهد که میزان اعتبار بخش‌هایی که از محل اعتبارات جاری استفاده می‌کنند، در دوره بررسی در حال افزایش بوده است و میزان اعتبار بخش‌هایی که از محل اعتبارات عمرانی استفاده می‌کرده‌اند، در حال کاهش.

هم میزان اسمی اعتبارات جاری شهرداری‌ها و هم سهم آن از کل اعتبارات شهرداری‌ها در طول دوره مورد بررسی، بجز در سال‌های ۷۲ و ۷۹ که سهم آن کاهش یافته، دائماً رو به رشد بوده است. حداقل و حداکثر سهم اعتبارات جاری از کل اعتبارات به ترتیب در سال ۷۲ با ۳۹/۶۶ درصد و در سال ۷۸ با ۵۲/۱۲ درصد بوده است.

اما سهم جمع کل اعتبارات عمرانی شهرداری‌ها از کل اعتبارات، بر عکس سهم اعتبارات جاری، روندی کاهنده داشته، اگر چه مقادیر اسمی آن در همه سال‌ها افزایش یافته است. حداقل و حداکثر سهم اعتبارات عمرانی به ترتیب مربوط به سال‌های ۱۳۷۸ و ۱۳۷۲ با ۱۳/۷۸ و ۴۷/۸۸ درصد و ۶۰/۳۴ درصد بوده است.

نتیجه

همان گونه که در قسمت‌های قبل ذکر شد، کل اعتبارات شهرداری‌ها به دو بخش اعتبارات عمومی و اعتبارات سازمان‌ها تقسیم می‌شود. از طرف دیگر، کل اعتبارات شهرداری‌ها بنا به ماهیت زیر بخش‌های هر کدام از آنها، از دو قسمت تأمین مالی می‌شود: از محل اعتبارات جاری و از محل اعتبارات عمرانی. جمع اعتبارات عمومی از محل اعتبارات جاری شهرداری‌ها شامل دو وظیفه خدمات اداری و خدمات شهری است و وظیفه عمران شهری در این قسمت نمی‌آید. نمودار شماره یک به خوبی نشان می‌دهد که چگونه میزان مطلق و اسمی این بخش در طی سال‌های مورد بررسی در هیچ یک از سال‌ها کاهش نداشته و تقریباً به صورت فزاینده افزایش یافته است. لذا افزایش در اعتبارات عمومی از محل اعتبارات جاری، تقریباً هماهنگ با افزایش کل اعتبارات شهرداری‌ها افزایش یافته است.

روند تغییرات میزان اسمی و روند تغییرات سهم اعتبارات عمومی از محل اعتبارات عمرانی تقریباً همانند اعتبارات عمومی از محل اعتبارات جاری است ولی این بخش دارای میزان و سهم بیشتری نسبت به اعتبارات عمومی از محل اعتبارات جاری است. بیشترین سهم اعتبارات عمومی از محل اعتبارات جاری از کل اعتبارات شهرداری‌ها در سال ۱۳۷۱ بوده که به ۳۹/۰۹ درصد رسیده است؛ ولی بیشترین سهم اعتبارات عمومی از محل اعتبارات عمرانی از کل اعتبارات شهرداری‌ها در سال ۱۳۷۲ بوده که به ۵۳/۱۷ درصد کل اعتبارات شهرداری‌ها رسیده است. این در حالی است که میزان مطلق این بخش در هیچ یک از سال‌ها کاهش پیدا نکرده و همیشه در حال افزایش بوده است.

منابع:

- ۱- گروه خدمات رایانه‌ای، دفتر برنامه‌ریزی عمرانی وزارت کشور: اطلاعات مربوط به خلاصه بودجه شهرداری‌های کشور، سال‌های ۸۰-۱۳۷۶.
- ۲- دفتر امور اقتصادی و سرمایه‌گذاری سازمان شهرداری‌های کشور: مجموعه اطلاعات مربوط به بودجه و درآمد شهرداری‌های کشور.
- ۳- مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری سازمان شهرداری‌ها و کشور: طرح جامع راهبردی عوارض شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، ۱۳۷۹.
- ۴- جمشیدزاده، ابراهیم: راهکارهای تأمین منابع درآمدی جدید برای شهرداری‌های کشور، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری سازمان شهرداری‌های کشور، ۱۳۸۰.
- ۵- جمشیدزاده، ابراهیم: بررسی و تحلیل منابع درآمدی شهرداری‌های کشور طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۷۶ ماهنامه شهرداری‌ها، شماره ۵۰، ویژه‌نامه شماره ۸- تیرماه ۱۳۸۲.
- ۶- مؤسسه مشاور کسرخ: ارزیابی منابع موجود و معرفی منابع جدید درآمد برای شهرداری‌های کشور، سازمان برنامه و بودجه ۱۳۵۳.
- ۷- مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری تهران مدیریت مالی در بخش شهری، بهمن ۱۳۷۲.
- ۸- مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری وزارت کشور: بررسی درآمد و هزینه شهرداری‌های کشور در سال‌های ۶۶-۱۳۵۲.

پانویس:

- ۱- برای اطلاعات بیشتر در خصوص منابع درآمدی شهرداری‌ها، س. ک. مقاله ژولف در ویژه‌نامه شماره ۸ شهرداری‌ها.
- ۲- اطلاعات جدول مذکور، برگه ۴ از گزارش بررسی درآمد و هزینه شهرداری‌های کشور، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری وزارت کشور، سال ۱۳۷۰ است.
- ۳- برای اطلاعات بیشتر در خصوص تفهیم بودجه و هزینه شهرداری‌ها، س. ک. دستورالعمل اصلاحی تهیه و تنظیم بودجه شهرداری‌های کشور: دفتر برنامه‌ریزی عمرانی وزارت کشور، شهریور ۱۳۷۹.